

Oranje espenspanner na 35 jaar weer waargenomen in Nederland

Paul Vossen, Proosdijweg 73, 6214 RK Maastricht, e-mail: paulvossen1@yahoo.com

Op 13 maart 2014 ontdekte de auteur een mannetje van de Oranje espenspanner (*Boudinotiana notha*) op het zuidelijk deel van de Sint-Pietersberg te Maastricht. In dit artikel wordt nader ingegaan op de status van deze soort in Nederland en België en de betekenis van deze waarneming.

ARCHIEARINAE

Wereldwijd telt de onderfamilie Archiearinae van de spanners (*Geometridae*) zes families met in totaal dertien soorten. Vier daarvan komen in Europa voor. De Oranje berkenspanner (*Archiearis parthenias*) en de Oranje espenspanner komen in Nederland voor en hebben om die reden ook een Nederlandse naam. De laatste wordt in de literatuur ook vaak *Archiearis notha* genoemd. De andere twee Europese soorten zijn *Boudinotiana puella* en *Boudinotiana touranginii* (LERAUT, 2009).

Archiearinae zijn middelgrote nachtvlinders met een vleugellengte van 21 tot 37 mm. Ze vliegen alle overdag en komen 's nachts niet op licht af. De bovenvleugels zijn onopvallend gekleurd van bruingrijs tot zeer donkerbruin; op de ondervleugel zit daarentegen een opvallende oranje vlek, met daarin een bruin veld. Een ander typisch kenmerk is de zeer vroege vliegtijd: van begin maart tot half april. De imago's vliegen bij zonnig weer en in de namiddag doorgaans rond de kruinen van hun waardboom. Afhankelijk van de soort is dat berk (*Betula spec.*), Ratelpopulier (*Populus tremula*), Zwarte populier (*Populus nigra*), Witte abeel (*Populus alba*) of Bittere wilg (*Salix purpurea*). De beste kans om ze te vinden is in de ochtenduren tussen 10 en 12 uur omdat ze dan afdalen naar de grond om mineralen te zuigen (WARING & TOWNSEND, 2006).

Boudinotiana touranginii komt slechts lokaal voor in het oostelijk deel van midden-Frankrijk en het centrale deel van Spanje. *Boudinotiana puella* is een Oost-Europese soort met een verspreidingsgebied dat loopt tot het zuidelijk deel van Europees Rusland en zeer lokaal ook in de Alpen en de Apenijnen (LERAUT, 2009).

De Oranje espenspanner is een palearctische soort met in Europa een verspreidingsgebied in de gematigde zones. Daarnaast komt de Oranje espenspanner ook voor in een klein deel van centraal Spanje, het oostelijk deel van de Pyreneeën, midden Italië en de zuidwestelijke hoek van Groot-Brittannië (HAUSMANN, 2001).

De Oranje berkenspanner is eveneens een palearctische soort en heeft van de Archiearinae het grootste verspreidingsgebied. Dit

loopt in Europa grofweg van Bretagne tot aan Marseille. Van hieruit vormt een rechte lijn naar het oosten toe de zuidgrens van haar areaal. Er is geen duidelijke noordgrens. Behalve in het oostelijk deel van de Pyreneeën komt de Oranje berkenspanner ook nog in grote delen van Groot-Brittannië voor.

NEDERLAND EN BELGIË

In Nederland en België leven dus maar twee soorten uit de onderfamilie van de Archiearinae. Het enige uiterlijke kenmerk waarin deze twee soorten echt van elkaar verschillen is de vorm van de sprieten bij mannetjes: gekarteld bij de Oranje espenspanner en glad bij de Oranje berkenspanner.

De Oranje berkenspanner is een soort die vroeger in Nederland lokaal voorkwam en zeldzaam was maar tegenwoordig, in ieder geval in het oostelijk deel van Nederland, ronduit algemeen is. In Vlaanderen komt de soort verspreid voor en in Wallonië is ze eveneens algemeen. Dit staat in schril contrast met de status van de Oranje espenspanner, die in Nederland tot voor kort als uitgestorven werd beschouwd (ELIUS, 2013). In België kwam de Oranje espenspanner in Vlaanderen op een handvol plaatsen voor in de provincies Vlaams-Brabant, Limburg en Antwerpen; na 1989 werd de soort hier niet meer gezien. In 2011 is ze echter herontdekt. In eerste instantie bleek de soort op twee locaties voor te komen, in 2014 waren dit er al zeker acht (VERAGHTERT, 2012; waarnemingen.be). In Wallonië liggen de verspreide vindplaatsen ten zuiden van de Samber en de Maas en is de soort lokaal algemeen (DE VLINDERSTICHTING & WERKGROEP VLINDERFAUNISTIEK, 2014).

Het voorkomen van de Oranje espenspanner is in Nederland beperkt gebleven tot twee gebieden in het uiterste zuiden van Limburg: de Schweiberg (in Noctua, het gegevensbestand van De Vlinderstichting en de Werkgroep Vlinderfaunistiek ook wel aangeduid als Gulpen of Mechelen) en Slenaken. De soort is in 1970 bij toeval door Frans

FIGUUR 1

De vindplaats van de Oranje espenspanner (*Boudinotiana notha*) op de Sint-Pietersberg (foto: Guus Lambregts).

Datum	N	Waarnemer	Vindplaats
04-04-1959	2	Frans van Oosterhout	Gulpen
07-04-1963	1	Frans van Oosterhout	Gulpen
05-04-1969	1	Frans van Oosterhout	Gulpen
06-04-1969	1	Frans van Oosterhout	Gulpen
12-04-1971	3	Frans van Oosterhout	Gulpen
21-03-1972	2	Frans van Oosterhout	Gulpen
25-03-1972	1	Frans van Oosterhout	Gulpen
25-03-1972	4	Gerrit Langohr	Slenaken
25-03-1973	1	Marcel Prick	Gulpen
01-01-1978	48	Arnold Schreurs	Slenaken
20-04-1978	2	Gerrit Langohr en Arnold Schreurs	Slenaken
20-04-1978	3	Gerrit Langohr en Arnold Schreurs	Gulpen
13-04-1979	2	Arnold Schreurs	Gulpen

TABEL 1

Waarnemingen van de Oranje espenspanner (*Boudinotiana notha*) in Nederland.

FIGUUR 2

De Oranje espenspanner (*Boudinotiana notha*) na 35 jaar weer aangetroffen op de Sint-Pietersberg (foto: Paul Vossen, 13 maart 2014).

van Oosterhout 'ontdekt' toen hij bij het herschikken van zijn verzameling gekartelde sprieten ontdekte bij een aantal van zijn eerder verzamelde Oranje berkenspanners. Bevestiging werd verkregen na controle door B.J. Lempke van het Zoologisch museum in Amsterdam. Een overzicht van alle in Nederland bekende waarnemingen staat in tabel 1. Hierbij valt direct het merkwaardige aantal (48) en de datum van 1 januari 1978 op. Hiervoor is echter een eenvoudige verklaring: als wel het jaar bekend is maar niet de precieze datum, dan is de afspraak dat zo'n waarneming gedateerd wordt op 1 januari. Het hoge gemiddelde aantal loopt uit de pas met de andere aantallen; die geven echter alleen de verzamelde collectie-exemplaren weer. Een beetje Ratelpopulier is al snel meer dan 20 m hoog en de Oranje espenspanner vliegt in grote aantallen rond de kruin, terwijl slechts een enkeling naar de lagere regionen afdwaalt, en dat ook alleen maar in de ochtend. Het aantal verzamelde exemplaren zegt dus weinig over de aantallen die er in werkelijkheid zitten. Het genoemde aantal van 48 slaat – in tegenstelling tot de data van andere jaren – dan ook niet op het aantal verzamelde, maar op het aantal waargenomen exemplaren.

DE ORANJE ESPENSANNER OP DE SINT-PIETERSBERG

Hoewel in de jaren tachtig van de vorige eeuw door meerdere waarnemers op de vroegere waarneemlocaties gezocht is naar de Oranje espenspanner, heeft dat geen positieve resultaten opgeleverd (mondelinge mededeling Marcel Prick). Ook in 2013 en 2014 is zonder resultaat door meerdere waarnemers op potentiële plekken gezocht. De veronderstelling dat de Oranje espenspanner in Neder-

land mogelijk was uitgestorven, ligt dan ook voor de hand. Groot was dan ook de verrassing toen de auteur op 12 maart 2014 rond drie uur 's middags een zevental exemplaren ontdekte, vliegend rondom de kruin van een naar schatting 25 m hoge, solitaire Witte abeel. Deze boom bevindt zich op de top van de Observant, een kunstmatige en begroeide heuvel aan de zuidkant van de Sint-Pietersberg. De kruin van deze boom steekt zeker tien meter uit boven de kruinen van alom aanwezige berken en andere bomen. De vlinders vlogen echter alleen boven deze abeel [figuur 1]. Omdat de Oranje berkenspanner niet op het oog van deze soort te onderscheiden is en ook veel in dit gebied voorkomt, bleef er twijfel bestaan.

Dat veranderde toen de volgende dag een vlinder op een bospad werd aangetroffen, hemelsbreed op nog geen 150 m van deze abeel. Ook zonder gebruik van een loep waren de gekamde sprieten duidelijk zichtbaar en onmiskenbaar voor een Oranje espenspanner [figuur 2]. Hoewel in de daarop volgende dagen nog door meerdere mensen gezocht is, bleef dit zonder resultaat. Toch lijkt het vermoeden dat het hier om een populatie gaat, gerechtvaardigd. Toekomstige waarnemingen zullen dat moeten uitwijzen.

DANKWOORD

Ik wil Marcel Prick en Frans Cupedo bedanken voor hun naspeuringen aangaande de oude gevallen en Marcel tevens voor zijn adviezen hoe de Oranje espenspanner op te sporen. Willem Ellis wil ik bedanken voor het beschikbaar stellen van de aanwezige data uit het Noctua-database.

Summary

BOUDINOTIANA NOTHA REDISCOVERED IN THE NETHERLANDS AFTER 35 YEARS

Between 1959 and 1979, the Light orange underwing moth (*Boudinotiana notha*) was only known to occur at two locations in the Netherlands, both in the south-eastern-most part of the province of Limburg. This species probably went extinct, but 35 years later it was found again at a new location, also in Southern Limburg: the Sint-Pietersberg hill, just south of Maastricht.

Literatuur

- ELLIS, W.N., D. GROENENDIJK, M.M. GROENENDIJK, M.E. HUIGENS, M.G.M. JANSSEN, J. VAN DER MEULEN, E.J. VAN NIEUKERKEN & R. DE VOS, 2013. Nachtvinders belicht: dynamisch, belangrijk, bedreigd. De vlinderstichting Wageningen\Werkgroep Vlinderfaunistiek, Leiden.
- HAUSMANN, A., 2001. The geometrid moths of Europe volume 1. Apollo Books, Stenstrup.
- LERAUT, P., 2009. Moths of Europe. Volume II, Geometrid Moths. N.A.P. editions, Verrières le Buisson.
- VERAGHTERT, W., 2012. Tweede populatie ont-

dekt van schaarse nachtvlinder. Bericht uitgegeven door Natuurpunt Educatie op vrijdag 6 april 2012. Natuurbericht.be. Natuurpunt Educatie, Mechelen. <http://www.natuurbericht.be/?regio=20&cat=&id=8036>.

- DE VLINDERSTICHTING & WERKGROEP VLINDERFAUNISTIEK, 2014. Vlindernet, versie 2. De informatiebron voor dagvlinders en nachtvinders van de Vlinderstichting. 4 november 2014. 17 september 2014. www.vlindernet.nl.
- WARING, P. & M. TOWNSEND, 2006. Nachtvinders veldgids met alle in Nederland en België voorkomende soorten. Tirion uitgevers B.V., Baarn.